

Needs of the language community and sustaining the demand for Irish-medium university education. Riachtanais an phobail teanga agus cothú an éilimh ar ollscolaíocht Ghaeilge

Tadhg Ó hIfearnáin

Publication date

01-01-2004

Published in

University Education in Irish: Challenges and Perspectives /Ollscolaíocht Ghaeilge: Dúshláin agus Léargais, Nic Pháidín, Caoilfhionn & uí Bhraonáin, Donla (eds);pp. 97-106

Licence

This work is made available under the [CC BY-NC-SA 1.0](#) licence and should only be used in accordance with that licence. For more information on the specific terms, consult the repository record for this item.

Document Version

1

Citation for this work (HarvardUL)

Ó hIfearnáin, T. (2004) 'Needs of the language community and sustaining the demand for Irish-medium university education. Riachtanais an phobail teanga agus cothú an éilimh ar ollscolaíocht Ghaeilge', available: <https://hdl.handle.net/10344/4220> [accessed 25 Jul 2022].

This work was downloaded from the University of Limerick research repository.

For more information on this work, the University of Limerick research repository or to report an issue, you can contact the repository administrators at ir@ul.ie. If you feel that this work breaches copyright, please provide details and we will remove access to the work immediately while we investigate your claim.

Riachtanais an phobail teanga agus cothú an éilimh ar ollscolaíocht Ghaeilge

AN DR TADHG Ó HIFEARNÁIN, OLLSCOIL LUIMNIGH

Achoimre

Tá folláine an phobail teanga ag brath ar shíorfhorbairt na Gaeilge agus ar scileanna teangeolaíochta lucht a labhartha. De thairbhe cumhacht dhosheachanta a bheith ag an mBéarla i saol gach duine a bhfuil Gaeilge ar a thoil aige, is gníomh comhfhiosach pearsanta forbairt na teanga, is cuma cén áit a bhfaigheann an duine a chuid Gaeilge ó thús. I ngeall air sin, is i muintín dhearcadh agus spreagadh an duine aonair atá seachadadh na Gaeilge mar urlabhra phobail. Tá ionad an-tábhachtach ag ollscoileanna na tíre i bhforbairt na teanga agus i gcothú suime inti mar uirlis chumasach chumarsáide agus mar mheán léinn. Ar a bharr sin, tá saol phobal na teanga ag brath ar chéimithe a bhfuil Gaeilge chruinn acu chomh maith le réimse leathan scileanna eile. In ainneoin líon na ndaoine a fhógraíonn go rialta go bhfuil an teanga acu, is beag an céatadán díobh a bheadh ábalta cúrsa iomlán tríú leibhéal a chur i gcrích trí mheán na Gaeilge. Go deimhin, faoi láthair is dúshlán ceartscríobh agus léamh na Gaeilge do chainteoirí maithe Gaeilge agus Gaeltachta agus dóibh siúd a tháinig tríd an gcóras Gaelscolaíochta. Ar an ábhar go bhfuiltear ag plé cheist na hollscolaíochta Gaeilge agus ní léann na Gaeilge ar ollscoil, is ar an bpobal uile atáthar ag díriú. Mar sin de, tá cúrsaí Gaeilge an dara leibhéal agus stádas na teanga

sa phobal féin le forbairt chomh maith leis an ollscolaíocht Ghaeilge, ar mhaithe lena chéile.

Ba mhaith liom, sa pháipéar seo, aird a dhíriú ar ionad na hollscolaíochta i saol an phobail, agus ar chuid de na deacrachtaí a bhainfeadh le mic léinn a mhealladh le freastal ar chúrsaí trí mheán na Gaeilge agus a bhainfeadh le foireann a earcú chun an t-oideachas sin, idir chúrsaí agus thaighde, a chur ar fáil.

An ollscolaíocht agus an pobal

Ní mór tosú le ceist faoi nádúr na hollscoile. Bíonn claonadh ionainn bheith ag smaoineamh ar na hollscoileanna mar institiúidí teagaisc ar a bhfreastalaíonn daoine óga, a bhformhór idir 17 agus 22 bliana d'aois, agus iad ag foghlaim ar chúrsaí múinte léinn. Téann an tuiscint seo ar an ollscolaíocht go smior i státhóras na tíre, óir, murab ionann agus an cás i dtíortha eile na hEorpa, faigheann ollscoileanna na hÉireann bunús a gcuid maoinithe bhliantúil ón stát de réir líon na mac léinn atá ag freastal orthu seachas de thairbhe a ról sa tsochaí agus i saol an taighde, rud a léiríonn an tuiscint atá ag struchtúir an Stáit, agus ag na polaiteoirí a cheapann na struchtúir sin, ar ionad na n-ollscoileanna. Chun an fhírinne a dhéanamh tá go leor mistéire agus rúndiamhaire ag baint le dáileadh airgead an stáit ar na hinstitiúidí tríú leibhéal sa mhéid is nach léir go mbíonn an luach céanna ar gach mac léinn i ngach ollscoil i súile an Údaráis um Ard-Oideachas. Ach, bíodh sin mar atá, tá i bhfad níos mó i gceist leis an ollscolaíocht agus leis na hollscoileanna féin, sa bhreis ar an oideachas tríú leibhéal a chuireann siad ar fáil.

Is innill iad na hollscoileanna i saol na tíre. Is iontu agus i bpáirt leo a dhéantar taighde ar chúrsaí sóisialta, sochaíocha, eacnamaíochta, ealaíne, agus ar ndóigh sna heolaíochtaí, san innealtóireacht agus i dteicneolaíocht an eolais, i measc ábhar eile. Is suíomhanna áitiúla léinn iad, go háirithe i gcás na hÉireann, a bhfuil ceangail náisiúnta agus idirnáisiúnta ag gabháil leo. Imríonn siad tionchar ar gach gné de shaol an phobail. Ní hé amháin go mbíonn céimithe na n-ollscoileanna ag saothrú i ngach réimse oibre agus i ngach cuid den tír seo agus thar sáile, téann torthaí seo an oideachais agus an taighde i bhfeidhm ar dhaoine nár fhreastail riamh ar choláiste tríú leibhéal. Éistean an pobal le hiriseoirí nuachta sna meáin chraolta, cuir i gcás, cluineann siad an saineolas ó na haíonna a bhíonn acu; lucht ollscoile atá laistiar de chuid mhaith de chlár faisnéise agus de shiamsa na teilifíse; céimithe ollscoile a bhíonn ag múineadh a gcuid páistí agus a bhíonn ag

stiúradh gnólachtaí agus na n-eagraíochtaí stáit go háitiúil agus go náisiúnta. Cé nach mbíonn sé le mothú i gcónaí sa dóigh a mbíonn an rialtas ag caitheamh leis na hollscoileanna, aithnítear gur cuid lárnach den saol agus den tsáocht náisiúnta iad agus go bhfuil a leithéidí de dhíth, ní hamháin chun oideachas a chur ar fáil do mheánaicme an Stáit, ach chun síorfhorbairt a dhéanamh ar shaol cultúrtha agus eacnamaíochta na tíre. Sin é, go príomha, an fáth ar ann dóibh, agus an chúis ar ann don oiread sin acu i ngach tír fhorbartha ar domhan.

Is iomaí fadhb a bheidh ag na hollscoileanna an t-ionad ildánach seo a chomhlíonadh faoi shamhail mhaoinithe an Stáit amach anseo, agus ní mór bheith ag machnamh ar áit na Gaeilge sa chóras tríú leibhéal sa chomhthéacs sin. Meastar go mbeidh líon na ngnáthmhac léinn Éireannach idir 17–22 bliain d’aois ag titim sna blianta seo romhainn. Meastar chomh maith go mbeidh líon na mac léinn aibí agus líon na mac léinn páirtaimseartha ag dul i méid ag an am céanna, agus is cinnte go bhfuil a fhianaise sin le feiceáil in Ollscoil Luimnigh cheana féin. Tá cúrsaí nua a bheidh ag díriú ar an bpobal nua seo mac léinn á bhforbairt faoi láthair agus táthar ag iarraidh clár ama na léachtaí agus na modhanna teagaisc agus seachadta a chur in oiriúint dóibh. Ina dteannta sin, tá an Ollscoil anois ag cuardach ábhar mac léinn thar sáile le líon na mac léinn a mhéadú. Táthar ag iarraidh ar aos óg Mheiriceá Thuaidh, go háirithe, cúrsaí iomlána fochéime a chur i gcrích cois Sionainne. Tá a fhios againn chomh maith, dála an scéil, go bhfuil ollscoileanna Mheiriceá agus Shasana ag stocaireacht ar fud na dúiche seo chun mic léinn a mhealladh chucusan, leis.

Léiríonn an méid seo go bhfuil dúshlán nua ann do na hollscoileanna. Tá torthaí agus seirbhísí nua á lorg. Thar aon ní eile, léiríonn sé go bhfuil na hollscoileanna ag iarraidh freastal ar shaol an phobail de réir mar a bhíonn an tsochaí ag luainiú agus á hathmhúnlú féin. Ní hé amháin go bhfuil siad sásta é sin a dhéanamh, ach tá orthu é sin a dhéanamh, ar mhaithe lena n-anam agus lena sláinte institiúidiúil féin. Má ghlactar leis go mbíonn na hollscoileanna agus go deimhin na hinstiúidí teicneolaíochta agus coláistí eile tríú leibhéal sásta freastal ar gach margadh dá gcuid seirbhísí, agus fiú go mbíonn siad anois ag cur dua orthu féin le ‘margaí nua’ léinn a aithint agus a fhorbairt, ní miste ceist chrua a chur faoi ionad na Gaeilge agus faoin oideachas Gaelach i ré seo gheilleagar na faisnéise. An bhfuiltear cinnte go bhfuil agus go mbeidh éileamh ar chúrsaí i nGaeilge ag an tríú leibhéal, nó an mbeidh ar lucht ollscoile an t-éileamh sin a chruthú?

Pobal na Gaeilge agus an Ollscolaíocht

Is fíor go bhfuil obair na n-ollscoileanna, idir theagasc, thaighde agus eile de dhíth ar phobal na tíre, ar pobal Béarla é go príomha, chun an saol a chur i bhfeabhas ó thaobh saibhris shaolta agus intinne de. Tá sé le ciall, ar aon dul leis sin, go bhfuil a leithéid de dhíth ar phobal na Gaeilge chomh maith, chun a dteanga, a gcultúr, a sochaí, geilleagar a ndúiche agus eile a fhorbairt ar an dóigh chéanna. Tá an dearcadh seo pas beag róshimplí mar sin féin ar an ábhar nach féidir ‘pobal na Gaeilge’, ar ‘pobal teanga’ nó ‘pobal urlabhra’ scaipthe gan dlús é, seachas pobal eitneach faoi leith, a scaradh ó phobal mór Béarla na tíre ar dhóigh éifeachtach shothuigthe ar mhaithe leis an bpleanáil oideachais. Fiú dá mbeadh an pobal in áit amháin nó dá mbeadh institiúid fhisiciúil lonnaithe in aon cheantar amháin níor dhócha go mbeadh na mic léinn líonmhar go leor le go mbeadh fiúntas san áit faoi shamhail mhaoinithe chomhaimseartha an ardoideachais.

An chéad rud atá le tuiscint faoi phobal na Gaeilge ná go bhfuil sé dátheangach. Is ionann sin is a rá go maireann siad sa dá shaol, saol na Gaeilge agus saol an Bhéarla, agus go bhfuil siad ar a gcompord, go pointe áirithe, sa dá theanga. Is cainteoir Béarla gach cainteoir Gaeilge agus bíonn na roghanna oideachais céanna acu agus a bhíonn ag cainteoirí eile Béarla na tíre dá thairbhe. An dara bunfhíríc shochtheangeolaíochta nach mór a aithint i dtaca le lucht labhartha na Gaeilge ná gur beag duine acu atá níos cumasaí, nó chomh cumasach céanna, i scríobh agus i léamh na Gaeilge ná mar atá sé i litearthacht an Bhéarla.

Tiocfaidh mé ar ais ar mhíniú na fírice aistí míchompordaí sin ar ball, ach is fiú a mheabhrú gur fusa do thromlach mór de chainteoirí Gaeilge cúrsaí ollscoile a leanúint i mBéarla ná i nGaeilge. Ní bhíonn an taithí agus an cleachtadh ag mórán ar úsáid na Gaeilge ag an leibhéal cuí, fiú an dream óg a thagann díreach chun na hollscoile ó mheánscoileanna na Gaeltachta agus ón nGaelscolaíocht. Agus cad chuige a mbeadh agus na hollscoileanna, innill intleachtúla agus socheacnamaíochta na tíre ag feidhmiú as Béarla i saol an Bhéarla amháin, a bheag nó a mhór? Is ar éigean a bhíonn cúrsaí iomlána fochéime ar fáil trí mheán na Gaeilge, diomaite de léann na Gaeilge féin agus de dhornán cúrsaí nach nglacann ach le fíorbheagán mac léinn in aghaidh na bliana. Chun an fhírinne lom a rá, is beag ról a imríonn na hinstitiúidí léinn i saol laethúil an phobal urlabhra i gcoitinne, agus is lú fós a n-íomhá Ghaelach, bíodh sin sa Ghaeltacht nó lasmuigh di. Ní fheiceann an pobal an dlúthbhaint atá acu lena dteanga féin agus an bhaint a d’fhéadfaí a chruthú idir an t-ardoideachas, forbairt na teanga agus forbairt an phobail féin. Is í

a mhalairt atá fíor faoin mBéarla. Tá an teanga sin 'neamh-mharcáilte' i súile an phobail agus an stáit, agus ní cheistítear a lárnaí is atá sí san fhorbairt. Is ionann do mhórchuid chainteoirí an Bhéarla 'ceist teanga' ar bith agus ceist faoi theanga eile seachas an Béarla. Rud breise atá san oideachas Gaeilge de réir na loighce sin, rud nach bhfuil gá leis ach a chuirtear ar fáil ar an imeall nó mar ábhar tánaisteach, faoi mar a dhéantaí i gCeanada tráth agus oideachas Fraincise faoi chaibidil, nó i ndúichí éagsúla na Spáinne sular tháinig an daonlathas chucu. Faraor, beidh ar lucht an oideachais Ghaelaigh a gcás a chruthú do lucht labhartha an Bhéarla, agus faoi mar a dúradh thuas, tá cuid mhaith cainteoirí Gaeilge in áireamh an ghrúpa sin.

An pobal urlabhra agus an t-aos léinn Gaeilge: Cineál na gcúrsaí

Smaoiníonn lucht iontrála agus margáiochta na n-ollscoileanna ar an bpobal mar chustaiméirí nó mar chustaiméirí insaothraithe. Freastalaíonn siad, i dtéarmaí a ndioscúrsa féin, ar mhargadh. Dá gcreidfídis sa táirge bheidís sásta an t-infheistiú a dhéanamh le margadh nua a chruthú faoina choinne. Dá mbeadh réimse cúrsaí fochéime agus iarchéime Gaeilge ar fáil bheadh orthu a bheith tarraingteach do phobal dátheangach a mbeadh an rogha acu idir iad agus aon chúrsa ar bith eile a chuirfí ar fáil i mBéarla. Bheadh ar na cláir léinn Ghaeilge a bheith ar comhchéim le cúrsaí sa réimse céanna a bheadh ar fáil sa Bhéarla in Éirinn, nó áit ar bith thall, ó thaobh caighdeáin de, nó ní b'fhearr ná iad. B'fhearr, dáiríre, nach mbeadh a gcomhionann ar fáil sa Bhéarla. Sin ceann de na hargóintí a bhí againn i Luimneach nuair a cuireadh an MA sa tSochtheangeolaíocht le chéile. Níl a leithéid ar fáil i mBéarla ná i nGaeilge in aon ollscoil eile sa tír, agus níl ach dornán iarchéimeanna den chineál ar fáil i dtír ar bith eile. I gcás cúrsaí Gaeilge nach mbaineann go dlúth le léann na teanga agus na litríochta féin is léir gur gá dóibh féin agus do lucht a gceaptha a bheith ina gceannródaithe agus thar a bheith difriúil óna ndeachaigh rompu. Cuireann an nuálaíocht leis na dúshláin a thógann na hiarrachtaí cróga chucu féin ar an ábhar go mbíonn orthu cead agus moladh a lorg ó údaráis ollscoile agus stáit a bhíonn coimeádach agus amhrasach faoin rud nach gcomhlíonann foirm sheanmhúnlaithe. Níor cuireadh aon mhoill faoi leith ar bhreith an chúrsa nua iarchéime sa tsochtheangeolaíocht in Ollscoil Luimnigh, i ndiaidh di foinsí seachtracha maoinithe a ghnóthú, go háirithe ó Spriocbhionscainmh an Údaráis um Ard-Oideachas, ach ba shaothar breise d'fhoireann an chúrsa cáipéisí a ullmhú i nGaeilge ar mhaithe le lucht an chláir féin agus iad ar fad

a aistriú go Béarla sa dóigh is gurbh fhéidir leis na coistí éagsúla i gcéimeanna chóras measúnaithe na hOllscoile iad a léamh agus a cheadú.

Cuireadh moill ar fhógraíocht an chúrsa ar dtús de dheasca cheist an Bhéarla. Bhí Coiste Measúnóirí Chláir Léinn na hOllscoile ag iarraidh teideal an chúrsa agus na modúl féin a fháil i mBéarla. Dhiúltaigh foireann an chúrsa a leithéid a chur ar fáil ar an ábhar go raibh an baol ann gurbh é an leagan Béarla sin amháin, an leagan a chreidfeadh daoine aonteangacha Béarla bheith neamh-mharcáilte, a bheadh le léamh i gcáipéisí uile na hOllscoile. Cé go raibh seasamh seo na measúnóirí gan chiall, i mo thuairimse, agus fios maith acu cén bhrí a bhí le teideal an chúrsa agus a raibh léite acu de dhoiciméid aistrithe ina thaobh, léirigh an eachtra dearcadh atá forleathan in institiúidí nach bhfreastalaíonn mórán ar phobal na Gaeilge, agus dearcadh atá chun tosaigh i measc mhuintir na hÉireann i gcoitinne, is é sin gur rud breise atá sa Ghaeilge agus go bhfuil bonn Béarla de dhíth faoi chúrsa ar bith, fiú fúthu siúd nach mbíonn aon Bhéarla á úsáid iontu. Tá an cúrsa seo, dála cúrsaí eile Gaeilge na tíre, lonnaithe in institiúid nach bhfuil an Ghaeilge lárnach ina cuid riaracháin. Cé go mbíonn na léachtaí agus ranganna teagaisc i nGaeilge, bíonn orainn téacsanna Béarla a úsáid. Níorbh fhéidir cúrsaí críochnúla a chur ar fáil trí mheán na Gaeilge go huile is go hiomlán gan infheistiú costasach fadtéarmach, go háirithe in acmhainní daonna. Níl pobal na Gaeilge mór go leor le díol as sin, agus dá dheasca sin is i dtuilleamaí bhá lucht an Bhéarla leis an teanga atáimid chun na hacmhainní a aimsiú. Is iad na dúshláin is bunúsaí atá romhainn ná an t-éileamh a chothú i measc lucht na Gaeilge, agus tacaíocht a fháil ó thromlach mhuintir na tíre don togra. Is é sin maoiniú a lorg le cuidiú ó dhream mór daoine nach mbeidh ag iarraidh an tseirbhís spreagúil seo a úsáid. In ainneoin na ndeacrachtaí institiúideacha, tá fianaise ann go mbeidh muintir na tíre báúil lena leithéid. De réir an trí shuirbhé náisiúnta a rinneadh ar dhearcadh na nÉireannach ar an nGaeilge idir 1973 agus 1993, mar shampla, thaobhaigh tuairim is 70% den phobal leis an ráiteas 'gur cheart don Rialtas scoileanna lán-Ghaeilge a chur ar fáil i ngach áit a mbeadh éileamh orthu' (Ó Riagáin & Ó Gliasáin 1994: 27), cé gur léir ó thorthaí na suirbhéanna nach mbeadh a oiread sin ráchairt ar na scoileanna céanna. Tá ar ghníomhairí an oideachais Ghaeilge feoil a chur ar chnámha na tacaíochta sin ar bhealach a mheallann breith an phobail i gcoitinne leo.

An cineál mac léinn

Ar an gcéad dul síos, níor cheart a cheapadh, mar a rinneadh roimhe seo, gurb ionann na hábhair mhac léinn agus an grúpa óg sin atá díreach tar éis

an Ardeiste a chur díobh. Baineann an t-oideachas leis an saol ar fad, anois níos mó ná riamh, agus más fíor sin i gcás an Bhéarla, is seacht n-oiread níos cruinne é i gcás na Gaeilge. Tá ar na hollscoileanna margadh na gcúrsaí seo a chruthú, ar fheabhas na gcúrsaí agus de bharr a sainiúlachta. Agus d'fhéadfaí mic léinn a mhealladh. Is cinnte gur mhaith le roinnt cainteoirí Gaeilge freastal ar chúrsaí i nGaeilge, go háirithe an chuid sin den mhórphobal ar a dtugtar 'pobal na Gaeilge'. Sin é an chuid sin de mhuintir na Gaeltachta a bhfuil Gaeilge ar a dtoil acu, agus an sciar eile den daonra a tógadh le Gaeilge nó a roghnaigh í a úsáid mar phríomhtheanga phearsanta. Fós féin tá an pobal sin beag, faoi bhun 5% de réir na suirbhéanna náisiúnta, agus níos teoranta fós más ar úsáid laethúil na Gaeilge de réir Dhaonáireamh 1996 a mheastar a líon. Ba dheacair réimse leathan cúrsaí léinn a chur ar fáil dóibh siúd amháin. Dá mbeadh cláir léinn againn a bheadh sainiúil agus níos tarraingtí ná cuid de na cúrsaí a bheadh ar fáil i mBéarla, seans maith go gcuirfeadh roinnt den chéatadán an-ard sin de dhaonra na tíre a bhfuil Gaeilge acu, ach nach cuid den phobal urlabhra iad, isteach ar na cúrsaí chomh maith. Bheadh infheistiú mór ama agus acmhainní de dhíth faoi phlean cinnte náisiúnta. Sula gcasfaí ar chláir mar sin a reáchtáil níor mhór amharc ar chuid de na deacrachtaí a bhainfeadh agus a bhaineann cheana féin le mic léinn a earcú.

Dúshlán na teanga: caighdeán na Gaeilge labhartha agus scríofa

Tá mo chuid taighde féin bunaithe ar an nGaeltacht den chuid is mó, cé go bhfuil cuid de na tuairimí seo bunaithe ar roinnt oibre a rinneadh le comhghleacaithe i Luimneach agus i dTrá Lí ar phobal na nGaelscoileanna agus ar phobal scoile na ngnáthscoileanna i gCúige Mumhan. Ba mhaith, dá mbeadh cúrsaí léinn ar fáil i réimse leathan ábhar in ollscoileanna na tíre, go mbeadh caighdeán an-ard Gaeilge ag an bhfoireann agus ag na mic léinn araon. Bheifí ag dúil leis i gcás an Bhéarla agus ba cheart go mbeifí ag súil leis ó thaobh na Gaeilge de. Faraor, níorbh fhéidir a bheith ag brath air.

Sa taighde cainníochta a rinneadh le deireanas (2000–2002) i measc cainteoirí Gaeilge i nGaeltacht Mhúscraí, níor mheas ach 57.7% acu nach raibh aon deacrachtaí acu le léamh na Gaeilge (Ó hIfearnáin: 2003). Is é sin le rá, gan aon teist a chur orthu ná dul níos faide isteach sa scéal ar dhóigh ar bith, mheas tuilleadh agus 40% de chainteoirí Gaeilge seo na Gaeltachta go raibh deacrachtaí acu le léamh na teanga. Mheas thart ar leath na gcainteoirí óga, idir 15 agus 19 bliana d'aois, iad siúd atá in aois ollscoile de réir thuiscint

choitianta an lae inniu, go raibh deacrachtaí acu. Is beag duine sa stáidéar ar fad a léigh aon rud go rialta i nGaeilge, agus sna hagallaimh cháilíochtúla a rinneadh le linn an gheimhridh (2001–02), ba léir gur beag duine a scríobhann i nGaeilge go seasta agus a mhothaíonn ar a chompord léi. Deir bunadh na dúiche gurb amhlaidh an scéal i dtaobh Chorca Dhuibhne, cé nach bhfuil aon staidreamh cruinn agam le tacú leis, agus is minic a luaitear na deacrachtaí céanna seo in áiteanna eile sa Ghaeltacht a raibh mé ag obair iontu le roinnt blianta anuas. Ní cheapann stiúrthóirí na naíonraí Gaeltachta agus príomhoidí na mbunscoileanna go bhfuil céatadán mór páistí ag teacht chucu le Gaeilge mhaith ón teallach anois (Hickey: 1999). Mura dtéann na daoine seo i dteagmháil leis an bhfocal scríofa, agus mura gcluineann siad togha na teanga ina dtimpeall, is deacair a thuair go mbeidh an caighdeán cuí acu le freastal ar chúrsa ollscoile amach anseo. Tá an ainlítearthacht seo, an cumas léitheoireachta a bheith ag daoine nach gcleachtann í, sa phobal trí chéile. Léiríodh i 1993, cuir i gcás, nach léann ach 1% de phobal na tíre leabhair i nGaeilge go rialta (Ó Riagáin & Ó Gliasáin 1994: 12).

I dtreo an réitigh

Níor cheart a cheapadh nárbh fhéidir aon rud a dhéanamh chun an caighdeán a ardú. Tá faillí mhór déanta ag ollscoileanna na tíre, agus ag aos intleachtúil na Gaeilge, más féidir sin a thabhairt orthu, nó orainne, i dtaobh fhorbairt na Gaeilge mar theanga agus faoi fhorbairt ionad na Gaeilge féin i measc lucht a labhartha, sa Ghaeltacht agus timpeall na tíre. Mura bhfuil suim ag an gcainteoir Gaeilge i léann na teanga féin, ní mór an teagmháil a bhíonn aige léi tar éis an scoil a fhágáil. Ní hamhlaidh cás an Bhéarla. Caithfidh na hollscoileanna páirt níos gníomhaí a ghlacadh i saol phobal na Gaeilge sa dóigh chéanna agus a bhíonn siad beagnach uileláithreach i saol intleachtúil an Bhéarla. Ní teagasc amháin atá i gceist ar ndóigh, ach gach gné eile den ollscolaíocht a luadh cheana a bheith i nGaeilge. Ní mór don aos léinn a bheith le feiceáil ar an teilifís agus le cluinstit ar an raidió. Tá muinín agus fiosracht le tabhairt ar ais i saol na Gaeilge agus caithfear a thaispeáint go bhfuil féidearthachtaí intleachtúla sa Ghaeilge nach mbíonn fáil orthu sa Bhéarla. Tá roinnt gníomhartha den chineál seo ar siúl ag Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, cé nach leor iad, ach tá fíorbheagán ar fad ar siúl ag ollscoileanna eile na tíre. "Oideachas fadsaoil" *mantra* nua na hEorpa, agus is oideachas do phobal iomlán na Gaeilge is cás linne ar mhaithe le folláine na teanga féin.

Ar cheann de na ceisteanna ar iarradh orainn iad a phlé, bhí 'Cad iad na samhlacha struchtúrtha ab fhearr a d'fheilfeadh do phobal na Gaeilge, ar

daonra gan dlús é?'. Is dóigh liom go bhfuil freagracht ar an stát, agus go háirithe ar institiúidí ardléinn, ar cuid den stát iad agus ar leis an bpobal iad dá réir, díriú ar riachtanais teanga phobal na Gaeilge agus caighdeán ardoideachais an phobail urlabhra a fheabhsú. Níl greim láidir ag pobal na Gaeilge ar scríobh agus ar léamh. Ba cheart machnamh arís ar chaighdeán na Gaeilge sa teastas sóisearach agus san ardteist. Níl dúshlán intleachtúil ar bith ann don dalta nach foghlaimeoir Gaeilge amach is amach é faoi láthair. Is beag spreagadh a fhaigheann sé ann agus is lú meas a bhíonn aige ar an teanga dá dheasca. Tá géarghá le clár forbartha litearthachta sa Ghaeltacht, agus ar fud na tíre. Is obair ollscoile í tabhairt faoin taighde agus an cur chuige a bheadh de dhíth a bheachtú.

Tá daoine a bhfuil togha na Gaeilge acu i ngach dámh in Ollscoil Luimnigh, cuirim i gcás, agus táim cinnte go bhfuil a leithéid fíor sna hollscoileanna eile, ach ní hionann Gaeilge a bheith ag duine agus a rá gur féidir ábhar a bhí á theagasc aige riamh i mBéarla a dhéanamh go héifeachtach gairmiúil i nGaeilge. Bheadh cúrsaí inseirbhíse de dhíth chomh maith le tacaíocht ghairmiúil chun téarmaíocht agus téacsanna a sholáthar.

Caithfear a admháil go bhfuil an saineolas Gaeilge scaipthe. Ní shamhlóinn institiúid nua a chur ar bun chun an lucht acadúil seo a thabhairt le chéile, ní go fóill ar chuma ar bith, ar an ábhar go mbeadh a leithéid róchosasach. Ina ionad sin, mholfaínn Lárionad Náisiúnta don Ollscolaíocht Ghaeilge a bhunú. Bheadh de dhualgas ar an Lárionad seo plean a fhorbairt a d'aimseodh réiteach ar na dúshláin a luadh thuas:

- Ionad na hollscolaíochta i bhforbairt an phobail urlabhra a bhuanú, agus an t-oideachas Gaeilge a lonnú sa Phlean Forbartha Náisiúnta.
- Straitéis a ullmhú chun an úsáid is fearr a bhaint as a bhfuil ar fáil cheana agus arbh fhéidir a chur ar fáil go luath. Ról comhordaithe a bheadh i gceist, sa dóigh is nach mbeadh institiúidí ag teacht salach ar a chéile
- Cláir nua léinn a fhorbairt a bheadh ar fáil ar bhonn modúlach. D'fhéadfaí creidiúintí a thabhairt ó ollscoil go hollscoil, agus na gnáthmhodúil a mheascadh le cinn oíche agus cinn chianfhoghlama go dtí go mbeadh an cháilíocht bainte amach. Feidhmíonn an tsamhail seo cheana féin i gcás roinnt cúrsaí i Luimneach, mar shampla "Na Teangacha Feidhmeacha—Eoraip", ina mbíonn mic léinn i Luimneach le linn blianta 1 agus 4 agus in ollscoileanna éagsúla thar sáile le linn blianta 2 agus 3.

Is moladh é seo nach mbeadh an t-uafás costais ag baint leis sa chéad dul síos, ach a iarrann ar lucht ollscoile, ar na hollscoileanna féin agus ar an Stát freagracht a ghlacadh as staid na Gaeilge agus a chuireann béim ar an oideachas Gaeilge mar dhlúthchuid dá forbairt.

TAGAIRTÍ

Hickey, T. 1999. *Luathoideachas trí Ghaeilge sa Ghaeltacht*. Údarás na Gaeltachta: Na Forbacha.

Ó hIfearnáin, T. 2003. 'Cumas agus cleachtas na litearthachta i measc daoine fásta sa Ghaeltacht.' in R. Ní Mhianáin (eag.) *Idir Lúibíní*. Cois Life: Baile Átha Cliath, lgh. 149–166.

Ó Riagáin, P. & M. Ó Gliasáin 1994. *National Survey on Languages 1993: Preliminary Report*. Institiúid Teangeolaíochta Éireann: Dublin.